

DAMAT MAHMUT CELALEDDİN PAŞA VE CENAZESİ**Damat Mahmut Celalettin Pasha and His Funeral****Dr. Şerif Demir*****ÖZ**

Damat Mahmut Celalettin Paşa 1855 İstanbul'da doğdu. Çok iyi bir eğitim alarak devlet kademelerinde önemli görevlerde bulundu. Padişah II. Abdülhamit'in güvenini kazandı. Abdülhamit'e yapılan başarısız suikast teşebbüsünde bulunmaktan cezalandırıldı. Daha sonra suçsuz olduğu anlaşılınca da Mahmut Paşa Abdülhamit'e kırıldı ve ülkeyi terk etti. Paşa, Avrupa'da ki Abdülhamit aleyhtarı Jöntürklerle katıldı. Mahmut Paşa, uzun süredir rahatsız olduğu hastalığı nedeniyle Avrupa'da fazla yaşamadan vefat etti. Mahmut Paşa'nın Avrupa'da vefat etmesi, mezarının nerede olacağı hakkında yeni bir diplomatik sorun ortaya çıkardı. Abdülhamit ısrarla cenazeyi İstanbul'a getirmek istedi. Fakat Prens Sabahattin Bey'in direnmesi üzerine Mahmut Celalettin Paşa Paris'e defnedildi. Ancak II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Prens Sabahattin, cenazeyi beraberinde getirerek Eyüp'te aile kabristanlığına defnetti.

Anahtar sözcükler; Avrupa, Cenaze, Paşa, Jön Türk

ABSTRACT

Damat Mahmut Celalettin Pasha was born in 1855 in Istanbul. He attended very prestigious schools and then gradually climbed the ladder of Ottoman bureaucracy by earning the trust of Sultan Abdülhamit. That, however, did not last long. He was alleged to be one of the accomplices in a failed assassination attempt against Sultan Abdülhamit. Though he was later found to not be guilty in that crime, he felt betrayed by Abdülhamit and left the country. He later joined the Young Turks, a movement against the monarchy of Abdülhamit, in Europe. His life was cut short by his constant health problems in the continent. Following his passing, Sultan Abdülhamit insisted that Mahmut Celalettin Pasha's final resting place be in Istanbul, but Prince Sabahattin, his son, resisted and M. Celalettin Pasha was buried in Paris. After the declaration of Second Constitutional Era in 1908 and consequent toppling of Sultan Abdülhamit, Prince Sabahattin brought his father's remains to be buried again to the family grave in Eyup, Istanbul.

Key words: Europe , Funeral, Pasha, Young Turks

Giriş

Bahriye Nazım Damat Halil Paşa'nın oğlu olan Mahmut Celalettin 1855'te İstanbul'da doğdu. Babasını küçük yaşta kaybetti. İyi bir tahsil gördü. Bab-ı âli'ye

* Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, (tanzimat1839@hotmail.com)

memur olarak girdi. Valilik görevinde bulundu¹. Paris Konsolosluğunda görev aldı. Abdülhamit'in büyük hemşiresi Seniha Sultan ile evlendi. Osmanlı Hanedanına damat olarak katıldı².

Abdülhamit, Damat Mahmut Paşa'yı Adliye Nazırı olarak görev verdi. Paşa aynı zamanda Sarayda Padişahın özel müşavirlik görevini de üstlenmiştir³. Bu görevde iken Abdülhamit'e suikast düzenleyen Aziz Bey komitesi ile alakası var zannıyla görevinden alındı. Suçsuzluğu anlaşıldığında Abdülhamit Damat Mahmut Paşa'nın gönlünü almak için büyük gayret gösterdi. Padişah, Mahmut Paşa'ya öncelikle Evkaf Nazırlığını, ardından Sultan tarafından Şurâ-yı Devlet-i Mülkiye Azalığına atadı, fakat bu görev ve taltifler Paşa tarafından kabul görmedi. Bu görevlere Mahmut Paşa hiç uğramadı.

Damat Mahmut Paşa Suikastla itham edilmeye çok içerlemişti. Kendisi bu günler hakkında; "Benim Sultan Abdülhamit'le dostluğum adeta bir arkadaşlık derecesinde idi. Hiçbir gün geçmezdi ki beraber yemek yemeyelim. Bu Hacı Bekir Meselesi dolayısıyla [Aziz Bey Komitesinin Suikast meselesi]Nezaretten azlimden sonra benim bu işte dahlim olmadığına kanaat getiren Abdülhamit beni saraya çağırırdı. İltifatlarda bulundu gönlümü almak istedi. Lakin ben bu iltifatlara ehemmiyet vermedim. Tevcih ettiği vazifeleri de reddettim. En son bana şunu söyledi 'Beni yapayalnız bırakıyorsun. Eğer memleketin idaresinde bir kusurum olursa ve memlekete bir felaket gelirse bunun mesulü sensin. Çünkü benim itimat ettiğim başka kimse yoktur" demektedir⁴.

I. Mahmut Celaleddin Paşa Avrupa'da

Mahmut Paşa, kendi hanesine çekildi fakat memleketin gün geçtikçe kötüye giden durumuna da fazla ilgisiz kalamadı, Sultan Abdülhamit'e lahiyalar gönderdi. Paşa, Sultan'a gönderdiği bu lahiyalardan herhangi bir sonuç alamadı.

1899'da Damat Mahmut Paşa Avrupa'ya giderek Jön Türk hareketine katıldı. Paşa'nın Avrupa'ya kaçması II. Abdülhamit tarafından endişe ve kuşku ile

¹ Ali Karaca, Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899), İstanbul 1993, s. 27

² Damat Mahmut Paşa, Prens Sabahaddin ve Prens Lütfüllah'ın babasıdır. Ahmet Bedevi Kuran, "Damat Mahmut Paşa", Resimli Tarih Mecmuası, c. III, S. 31, Temmuz 1952, s. 1613; Mahmut Celalettin Paşa ana tarafından da Sultan II. Mahmut'un torunuydu. Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara 1991, s. 199; Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, c. II, k. IV, Ankara 1991, s. 162

³ Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul 1973, s. 323; Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c. VIII, Ankara 1995, s. 2

⁴ Ahmet Bedevi Kuran, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler, İstanbul 1945, s. 64-65

karşılıklı⁵. Abdülhamit, çeşitli vesile ve araçlarla kendisine para, makam ve mevki teklif edilerek yurda dönmesi için büyük gayret gösterdi; fakat sonuç değişmedi.

Avrupa'daki Jön Türkler Mahmut Celalettin Paşa'dan büyük ümitlerle ve beklenti içerisinde girdiler. Paşa'nın Ahmet Rıza'nın bir türlü gerçekleştirilmeye muvaffak olamadığı Jön Türkleri birleştirme işini başarabileceğine duyulan inanç, güvenin temel kaynağıdır. Mahmut Paşa'nın katılımı Jön Türklere yeni bir şevk ve heyecan kazandırdı⁶.

Damat Mahmut Celalettin Paşa Avrupa'da oldukça aktif bir politika içerisine girdi. Önce Marsilya'ya ardından Paris, Cenevre ve Londra'ya geçti. Mısır Hidivi Abbas Paşa'nın ısrarıyla Kahire'ye gitti fakat fazla kalamadı. Paşa, tekrar Avrupa'ya geçti⁷. Paris'in havasına ayak uyduramayan Mahmut Paşa, biraz da ekonomik sebeplerden Korfu'ya geçti. Korfu'daki şartlar ve Paşa'nın içinde bulunduğu durum kısa sürede hasta olmasına sebep oldu⁸.

Abdülhamit'in girişimleri ile Korfu'dan ayrılmak zorunda kalan Damat Mahmut Paşa Roma'ya geçti. Hava şartlarının ağırlaşması üzerine Paşa, Brüksel'e getirildi. Damat Mahmut Paşa'nın hastalığı Brüksel'de iyice ağırlaştı. Sultan Abdülhamit, Paşa'nın Avrupa'ya gitmesine çok üzüldü ve sürekli İstanbul'a avdeti için ısrarla çaba gösterdi⁹.

1902 Avrupa Jön Türk Kongresinin Fahri Reisliği Damat Mahmut Paşa'ya verilerek¹⁰ bir anlamda hem onura edilmiş hem de kendisine verilen değer gösterilmiş oluyordu. Zaten kongrenin organizasyonunda ve Jön Türklerin toplanmasında Mahmut Paşa'nın büyük gayreti oldu¹¹.

Damat Mahmut Paşa'nın Avrupa'ya gitmesi ve oradaki faaliyetleri Yıldız'dan çok sıkı bir şekilde takip edilmekteydi. Mahmut Paşa'nın yaptıkları günü gününe İstanbul'a bildirildi. Saray o kadar sıkı bir takip içerisindeydi ki, Avru-

⁵ M. Şükrü Hanioğlu, Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul 1982, s. 42; E. Z. Karal, a.g.e., s. 519; Rifat Uçarol, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, İstanbul 1989, s. 228

⁶ Şerif Mardin, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908, İstanbul 1992, s. 169; Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, c.1, İstanbul 1984, s. 21; A. B. Kuran, İnkılap, s. 117

⁷ R. Uçarol, a.g.e., s. 233

⁸ A. B. Kuran, İnkılap, s. 186

⁹ A. B. Kuran, Jön Türkler, s. 68

¹⁰ A. B. Kuran, a.g.m., s. 1616

¹¹ H. Bayur, a.g.e., s.42

pa'daki pek çok Osmanlı konsolosluğu yıllık tahsisatlarını Mahmut Paşa hakkındaki telgraf giderleriyle bitirdiler¹².

II. Damat Mahmut Paşa'nın Hastalığı ve Ölümü

Mahmut Paşa'nın hastalığı iyice ağırlaştı. Bazı kaynaklarda Üremi¹³ bazı kaynaklar da ise Albüminöri¹⁴ hastalığı çekmekte olduğu iddia edilmektedir. Hastalığının son derece ilerlemiş olmasından dolayı Brüksel'de ikametgâhında yatıyordu. Damat Mahmut Paşa'nın hastalığını haber alan Osmanlı Devleti'nin Paris sefiri Münir Paşa durumu derhal Yıldız Sarayına haber verdi. Sultan Abdülhamit eniştesinin hastalığını haber aldığı Paris sefirine özel bir trenle doktor kontrolü altında derhal İstanbul'a nakledilmesini emretti¹⁵.

Osmanlı Devleti'nin Paris Sefiri Salih Münir Paşa, hasta yatağında can çekişmekte olan Damat Mahmut Paşa'nın yanına giderek kendisine İstanbul'da bir görev verildiğini ve İstanbul'a dönmesinin gerekliliğini uygun bir şekilde anlattı. Son derece bitkin ve hasta yatmakta olan Mahmut Paşa sadece sessiz kalmakla yetindi. Paşa'nın sessizliğini kabul olarak algılayan Salih Münir Paşa, Yıldız'a telgraf çekerek İstanbul'a dönmeye karar verdiğini bildirdi. Sefir ayrıca basına da haber vererek olayın ehemmiyetine binaen kamuoyuna açıklamada bulundu¹⁶. Damat Mahmut Paşa'nın İstanbul'a dönmesi II. Abdülhamit'in Jön Türklere büyük bir darbe vuracağı ve kendi iktidarını sağlamlaştıracığı düşüncesiyle önemlidir.

Babasının İstanbul'a dönmeye karar verdiğini öğrenen Prens Sabahattin, son derece hayret içerisinde kalarak Brüksel'e babasının yanına gitti. Prens Sabahaddin Bey o günü şöyle anlatır: "Eğer babamın son demlerinde bulunduğu bir zamanda Salih Bey'in hakikaten vicdanlı ve tam tamına feragatkâr bir telgrafi sayesinde Brüksel'e tam vaktinde yetişip, Saray'ın Salih Münir Paşa vasıtasıyla kurduğu tuzağa düşmesine mani olmasaydım Murad Bey'e yapılan muameleye o da maruz kalacaktı. Bu dünyada karşılaştığımız azaplardan biri de o Brüksel seyahati olmuştu. Babamın odasına girdiğim zaman karşılaştığım manzarayı görseydiniz!. Çoktan beri tutulduğu hastalığıyla yüzü tulum gibi şişmiş, gözbebekleri adeta kaybolmuş, yalnız akı kalmıştı. Beni gördüğü zaman: 'Artık her şey bitti'

¹² M. Şükrü Hanioğlu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), İstanbul 1985, s. 345

¹³ Nezahat Nurettin Ege, Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmi Müdafaaları, İstanbul 1977, s. 27; üremi: Böbrek yetersizliği hastalığıdır.

¹⁴ Ahmet Bedevi Kuran, Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele, İstanbul 1956, s.329'da hastalık Albüminöri olarak tarif edilmektedir. Albüminöri; Bir çeşit idrar sorunu

¹⁵ N. N. Ege, a.g.e., s. 29; A. B. Kuran, İnkılap, s. 198

¹⁶ A. B. Kuran, a.g.m., s. 1616

demmişti. İstanbul'da başka evlatları da vardı. Ölmeden evvel onların da bir kere yüzlerini görmek istemesi tabiiydi! . . Bu manzara karşısında nutkum tutuldu. Fakat ilk hamlede sözle ifade edemediğimi son derece istirham kar bir lisan-ı halle ifade edebildim”¹⁷.

Prens, babasına İstanbul'a dönme kararının Avrupa'daki “Jön Türk” hareketine vurduğu büyük darbeyi anlatınca, Damat Mahmut Paşa çok üzüldü. 1 Ocak 1903'te basına bir açıklama yapan Paşa, “Bu devr-i istibdat ve zulüm davam ettiği müddetçe vatanımdan, ailemden uzak olarak burada ölmeyi memlekette refah ve saadet içinde yaşamaya tercihte ölüm döşeginde bile tereddüt etmem” diye beyanatta bulundu¹⁸. Böylece Sultan Abdülhamit'e İstanbul'a gelmeyeceğini ikinci bir kez daha bildirmiş oldu.

Mahmut Paşa iki oğlu yanında olduğu halde¹⁹ Brüksel'de 17 Ocak 1903'te saat 01.00'de vefat etti²⁰. Aynı gün derhal Brüksel sefaretini tarafından İstanbul'a haber gönderildi²¹. İstanbul'dan Paris Elçiliğine, Cenazenin İstanbul'a nakledilmesi için Paris Sefirinin görevlendirildiği tebliğ edildi. Paris Sefiri Cenazenin Brüksel'de olduğunu, eğer Paris'e naklini gerçekleştirebilirse İstanbul'a daha kolay bir şekilde göndereceğini söyledi. Elçiye göre merhumun naaşının İstanbul'a sevki konusunda herhangi bir engelin olmadığını da Yıldız'a bildirdi. Sadrazam Ferid Paşa, Fransa'nın İstanbul Büyükelçisine gerekli tebligatı yaparak cenazenin alınabilmesi için hükümetinin gerekli kolaylıkları ve tedbirleri almasını istedi²². Sefir cenazeden haberi olmadığını bildirir²³.

III. Mahmut Paşa'nın Cenazesinin Nakli Meselesi

Damat Mahmut Paşa'nın naaşının nakli meselesi uzun bir süre Osmanlı Devleti Hariciye Nezaretini meşgul etti. Sultan Abdülhamit eniştesinin cenazesine ve naaşının nakline büyük ehemmiyet verdiği için tam anlamıyla diplomatik bir savaş başladı.

İstanbul'dan Paris sefaretine, acele cenazenin İstanbul'a getirilmesi için gerekli hazırlıklara başlaması için talimat verildi²⁴. Çocukları cenazenin bu şartlarda İstanbul'a gitmesine karşı çıkmaktadırlar. Çocukları ikna için Paris sefirine görev

¹⁷ A. B. Kuran, İnkılap, s. 328-329

¹⁸ A.B. Kuran, İnkılap, s. 328; a.g.müll. a.g.m.,s. 1616; N. N. Ege, a.g.e., s.29

¹⁹ Yıldız Tasnifi Sadaret Hususi Evrak Bölümü (Y.A. Hus.), 440/85

²⁰ Y.A. Hus., 440/74; Y.A. Hus., 440/85

²¹ Y.A. Hus., 440/74

²² Y.A. Hus., 440/46

²³ Y.A. Hus., 440/63

²⁴ Y.A. Hus., 440/73

verildi²⁵. Fakat Paşa'nın çocukları ikna edilemediğinden naaşın İstanbul'a nakli gerçekleşmedi.

Paris'e getirilen Mahmut Paşa'nın cenazesi polisin bütün engellemelerine rağmen 30 Ocak'ta Paris'te Pere la Chaise kabristanlığında ki Türk mezarlığına defnedildi²⁶. Geçici kabri başında konuşma yapan Ahmet Rıza, "Memleketimizde birleşmeyi ümit ederken bir gün böyle bir kabristanda toplanacağımız ve bu naaşı hürriyeti nakşın karşısında kemali hüznün ve ihtiramla saf bağlayacağımız hatırımıza gelmezdi" dedi²⁷.

Cenaze Paris'te toprağa verildiği halde mevtanın İstanbul'a nakli meselesi üzerindeki ihtilaf aynen devam etti. Mesele basit bir cenaze naklinden ziyade siyasi bir güç gösterisine dönüştü. Prens Sabahattin ve kardeşi cenazenin İstanbul'a gönderilmesine karşı çıktılar. Bunun üzerine devreye giren Padişah, Fransa'nın İstanbul elçisi ile gerekli görüşmeleri yaparak Fransa dışişleri bakanlığı kanalıyla cenazenin İstanbul'a gönderilmesini temin etmesi için görüşmelerde bulundu²⁸. Bu konuda bir mutabakatında sağlandığı anlaşılmaktadır.

Cenazenin İstanbul'a getirilmesi konusu, Osmanlı Hükümeti ile Paşa'nın varisleri tarafından uzlaşma ile çözümlenemeyince konu mahkemeye intikal etti. Sadrazam Fransa'nın İstanbul Konsolosluğu nezdinde girişimlerini sürdürürken, diğer yandan da mahkemeye hazırlanmaktadır. Fransa'nın yetkili resmi makamları bu noktadan sonra yapabilecek bir şeylerinin olmadığını, mahkemenin alacağı kararın kendileri için son derece bağlayıcı olacağını bildirirken, Fransızlar Osmanlı hükümetine mahkemeyi kazanmak için Damat Mahmut Paşa'nın eşi Seniha Sultanı devreye sokmaları konusunda uyarılarda bulundular. Hariciye Nazırı da Sadrazamdan ayrı olarak Fransa Dışişleri Bakanlığı kanalıdan bir dizi girişimlerde bulunduysa da tıpkı Sadrazamın aldığı yanıt gibi Nazır da Dışişleri Bakanlığından bakanlığın mahkemeye müdahalesinin mümkün olmadığı cevabını aldı²⁹. Sultanın müdahalesi ve Seniha hanımın isteği Fransız makamlarına iletilecek cenazenin teslim talebi yenilendi³⁰.

Sabahaddin Bey mahkemede ısrarla; Damat Mahmut Paşa'nın Paris'e gömülmesinin kendi isteğiyle gerçekleştiğini söyledi. Bu konuda Paşa'nın hasta

²⁵ Y.A. Hus., 440/63

²⁶ N. N. Ege, a.g.e., s. 31

²⁷ A. B. Kuran, İnkılap, s. 198

²⁸ Y.A. Hus., 441/14

²⁹ Y.A. Hus., 440/81; Y.A. Hus., 440/100

³⁰ Y.A. Hus., 440/81

yatağından gazetelere 1 Ocak 1903'te verdiği beyanat³¹ delil olarak sunuldu. Paris Sefiri Münir Paşa; mahkemeye öncelikle Seniha Sultan ve İstanbul'da bulunan üç çocuğunun istekte bulunduğunu bildirdi; ardından da Sultan Abdülhamit'in Halife-i Müslim'in ve Osmanoğulları ailesinin reisi olmak sıfatıyla Damat Mahut Paşa'nın cenazesinin İstanbul'a gelmesini istediklerini söyledi³².

Paris Sefaretine gönderilen bir iradede, Seniha Sultan ve diğer oğullarının Paşa'nın cenazesinin getirilmesini ısrarla istedikleri belirtilmektedir³³. Osmanlı Devleti'nin Paris Sefiri Salih Münir Paşa; Mahmut Paşa'nın cenazesinin getirilmesine her hangi bir hukuki engelin bulunmadığını, eşi kocasının naaşını talep etmesinin normal olduğunu, mahkeme reisinden özel bir taleple bunun gerçekleşmesi için çalışacaklarını Seniha sultana bildirdi. Fransa Hariciye Nazırı Delcasse'de Paris Sefirini doğruladı³⁴.

Yıldız, Cenazenin getirilemiyor olmasını bir türlü kabul etmedi. Fransa meselenin hukuki yönüne sık sık atıfta bulunarak olayı açıklama yönünü tercih etti. Fransa Dışişleri Bakanı Münir Paşa'ya meselenin basit bir cenaze naklinden öte ihtilaflı adli bir konu olduğundan idarenin yapabileceği fazla bir şey olmadığını söyledi³⁵.Fransa'nın İstanbul Sefiri cenazenin üzerinde hak iddia edebilecek tek kişinin eşi Seniha Sultan olduğunu muhtemelen mahkemenin de bu doğrultuda karar vereceğini söylemektedir. Fransız sefir Yıldız'a bir yandan ümit verirken diğer yandan da aksi duruma karşı ön hazırlık yapmayı da ihmal etmedi. Özellikle mahkemenin işleyişi esnasında Sadrazama; Fransa'da adalet ve hükümetin tamamen birbirinden ayrı kurumlar olduğunu, hükümetin harekete geçerek adliye müdahalesinin mümkün olmadığını, mahkemenin kazanılmasının adli delillere bağlı olduğunu da söylemektedir³⁶. Fransa Hariciye Nazırı Paris Sefirine, hükümetinin kanunlar dairesinde hareket etmesinin zorunluluğundan bahsederek mahkemenin vereceği her türlü karara hazırlıklı olmak gerektiğini söylemekteydi³⁷.

Fransa'da adli işler hakkında yeterli bilgi sahibi olan Münir Paşa, siyasi kânulları ve bütün imkânları araştırdı. Fransa Dışişleri Bakanlığının adeta müdâvimlerinden birisi oldu. Münir Paşa cenaze konusunda defaatle müracaatta bu-

³¹ A. B. Kuran, İnkılap, s. 328; a.g.müll. a.g.m.,s. 1616

³² Y.A. Hus., 440/109

³³ İ. Hus. 64/25

³⁴ Y.A. Hus., 440/73

³⁵ Y.A. Hus., 440/100

³⁶ Y.A. Hus., 440/81

³⁷ Y.A. Hus., 441/17; Y.A. Hus., 440/100

lundu³⁸. Fransız yetkililerin verdiği yanıtlar Münir Paşa'yı ve İstanbul'u bir türlü tatmin etmedi. Mesele bir cenazenin taşınıp taşınmaması meselesi değildi. Abdülhamit ölü ya da diri fark etmez yurt dışında kendisine muhalif kimsenin kalmasını istemiyordu. Bu anlamda cenazenin getirilmesine oldukça fazla önem vermektedir.

İstanbul'da hala ümit vardı. Fransa hükümetinin elinden gelen imkânlar dâhilinde gerekli tedbirleri alması istendi³⁹. Münir Paşa bütün diplomatik kanalları ve imkânları sonuna kadar zorlamaktadır. Bu amaçla Salih Münir Paşa, Sabahaddin ve Lütfullah Beylerle de tekrar görüşmek ve ikna etmek gayreti içerisinde girdi; fakat teşebbüslerinden bir olumlu sonuç alamadı⁴⁰.

İstanbul'da ısrarla beklenen cenaze için mahkemeye naklin şer-i şerife göre gerçekleştirilmesinin zaruriyetine dair bir savunma gönderildi. İmkanlar dâhilindeki her yol denenmiş Osmanlı hükümeti ve Padişah artık mahkemenin vereceği kararı beklemektedirler⁴¹.

Mahkeme dini bir mahiyet taşıyan konu hakkında bir karar vermekte zorlanmış ve konu hakkında hiçbir karar almayarak yetkisizlik kararı verdi⁴². Bu karar bir anlamda cenazeyi almak için İstanbul Hükümetinin mahkeme nezdinde ki girişimlerinin sonuçsuz kalması anlamına geliyordu.

Paris Sefiri, tekrar siyasi kanalları zorlamaya başladı. Münir Paşa, Din-i İslam'ın lideri ve Osmanoğulları ailesinin reisi ve Osmanlı devletinin hükümdarı Abdülhamit için cenazenin önemi anlatarak cenazenin nakline yönelik girişimleri tekrarladı. Fakat alınan cevapta cenazenin İstanbul'a dolayısıyla eşine iadesinin söz konusu olmadığı bildirildi⁴³. Saray'ın vazgeçmeye niyeti yoktu. Paris Sefirine Fransa Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimleri sürdürmesi yönünde talimat verildi⁴⁴. İstanbul'da Hariciye Nazırı bizzat Fransız konsolusun yanına giderek verilen kararın son derece yanlış bir karar olduğunu söyledi. Nazır, merhumun Müslüman olması ve İslami kaidelere uygun defin işlemlerinin yapılması zorunluluğundan hareketle mahkemenin cenazeyi kendilerine vermemesinin hata olduğunu, Fransız hükümetinin duruma mutlaka müdahale etmesi gerektiğini bildirdi⁴⁵.

³⁸ Y.A. Hus., 440/109

³⁹ Y.A. Hus., 441/14

⁴⁰ Y.A. Hus., 441/27

⁴¹ Y.A. Hus., 440/100

⁴² Y.A. Hus., 440/109; Y.A. Hus., 441/1; Y.A. Hus., 441/27

⁴³ Y.A. Hus., 440/109

⁴⁴ Y.A. Hus., 441/1

⁴⁵ Y.A. Hus., 440/109

Salih Münir Paşa Fransa Hariciye Nazırı ile konuyu bizzat görüştü. Hariciye Nazırı mahkemenin kararına müdahalelerinin kesinlikle olmayacağını açık bir şekilde söyledi. Münir Paşa, Fransa Hükümetinin cenaze hakkında kesinlikle bir şey yapamayacağına iyice kanaat getirdi⁴⁶. Sefir Fransa Dışişleri Bakanı ile bir görüşme daha gerçekleştirdi. Münir Paşa arzuladığı cevabı bir türlü alamamaktadır. Dışişleri Bakanı Delcasse “ihtilafın ancak mahkeme kararıyla hal olunabileceği katıyen anlaşılmış olduğundan” söz etmektedir. Bakan, Mahmut Paşa’nın Fransa’da bulunan iki oğlunun ikna edilmesi halinde cenazenin kolaylıkla İstanbul’a götürülebileceğini söyledi. Dışişleri Bakanı Delcasse meselenin bu kadar uzamasından da son derece sıkılmış gözükmektedir. Konu hakkında her nereden bir müracaat gelirse gelsin müracaatı kesinlikle kabul etmeyeceğini konunun tamamen kendileri için kapandığını belirtti⁴⁷.

Aslında Fransa cenaze işini Osmanlı hükümetinin talepleri yönünde çözümlenmeyi tasarlıyordu. Meselenin basına yansımaları olayın mahiyetinin değişmesine neden oldu. Jön Türk hareketi Fransa’da tekrar gündeme geldi. Damat Mahmut Paşa’nın vermiş olduğu hürriyet davasının önemi Fransa matbuatında taraftar bularak Fransız parlamenterler nezdinde girişimlere olanak tanıdı. Bu kadar tepkiyi beklemeyen Fransa Hükümeti geri adım atarak Yıldız’ın isteklerini ret etmek mecburiyetinde kaldı⁴⁸.

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra 2 Ağustos 1908’de Prens Sabahaddin Bey, İstanbul’a geldiğinde Babası Damat Mahmut Paşa’nın tabutunu da beraberinde getirmiştir. Damat Mahmut Paşa’nın mezarı Eyüp’te Aile kabristanlığında kendi pederinin yanındadır⁴⁹.

Sonuç

Osmanlı Devletinin düşünce tarihinde son dönem gelişmeleri önemli yer tutar. Özellikle XIX. yy. ikinci yarısından itibaren siyasal rejime ve padişaha muhalif pek çok aydın Avrupa’ya gitmek zorunda kaldı. Hürriyet, Meşrutiyet taraftarı olan bu aydınlar istibdat ve baskıcı idarelerin son bulması için büyük çaba gösterdiler. Ali ve Fuat Paşa’lara muhalefet ederek yurt dışına giden aydınlara Yeni Osmanlılar denilirken, II. Abdülhamit devrinde yeni bir dalga halinde yurt

⁴⁶ Y.A. Hus., 441/17

⁴⁷ Y.A. Hus., 441/27

⁴⁸ A. B. Kuran, İnkılap, s. 329

⁴⁹ A. B. Kuran, a.g.m., s. 1616

dışına kaçan aydınlara Jön Türkler denildi. Bu hareketin başarıya ulaşması için önemli çaba gösterildi.

Ülkesinde yapabilecek fazla bir hizmet imkânı bulamayan, ülkesinin gidişatından rahatsız olan son dönem aydınlar içerisinde Mahmut Celalettin Paşa'nın özel bir yeri vardır. Paşa, Jön Türk hareketinin birleşmesi, geliştirilmesi ve başarıya ulaşması için büyük çaba gösterdi. Mahmut Paşa'nın Avrupa'daki çalışmaları Abdülhamit tarafından tepki içerisinde yakından izlenirken, Abdülhamit, Paşa'yı İstanbul'a getirebilmek için çeşitli girişimlerde bulundu; fakat başarısız oldu.

Mahmut Paşa'nın hem yurt dışı faaliyetleri hem de cenazesi dönemin önemli olaylarından birisi oldu. Bu durum Abdülhamit'in Jön Türkler ile olan siyasi mücadelesinde önemli yer tutarken, Jön Türklerin II. Abdülhamit'e yaklaşımı hakkında önemli bir fikir vermektedir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Vesikaları

Yıldız Tasnifi Sadaret Hususi Evrak Bölümü

Y.A. Hus., 440/85

Y.A. Hus., 440/74

Y.A. Hus., 440/46

Y.A. Hus., 440/63

Y.A. Hus., 440/73

Y.A. Hus., 440/79

Y.A. Hus., 441/14

Y.A. Hus., 440/81

Y.A. Hus., 441/17

Y.A. Hus., 441/27

Y.A. Hus., 440/100

Y.A. Hus., 440/109

Y.A. Hus., 441/1

Y.A. Hus., 440/109

Yıldız Tasnifi Sadaret İrade-i Hususi Evrak Bölümü

İ. Hus. 64/25

B. Tetkik Eserler

BAYUR, Yusuf Hikmet. Türk İnkılap Tarihi. c. II / IV, Ankara 1991.

BERKES, Niyazi. Türkiye'de Çağdaşlaşma. İstanbul 1973.

EGE, Nezahat Nurettin. Prens Sabahaddin Hayatı ve İlmi Müdafaaları. İstanbul 1977.

LEWIS, Bernard. Modern Türkiye'nin Doğuşu. Ankara 1991.

KARACA, Ali. Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899). İstanbul 1993.

KURAN, Ahmet Bedevi. "Damat Mahmut Paşa", Resimli Tarih Mecmuası, c. III, S. 31, Temmuz 1952, s. 1613-1616.

_____, Osmanlı İmparatorluğunda İnkılap Hareketleri ve Milli Mücadele. İstanbul 1959.

_____, İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler. İstanbul 1945.

HANIOĞLU, M. Şükrü. Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902). İstanbul 1985.

_____, Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi. İstanbul 1982.

MARDİN, Şerif. Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908. İstanbul 1992.

UÇAROL, Rifat. Gazi Ahmet Muhtar Paşa. İstanbul 1989.

TUNAYA, Tarık Zafer. Türkiye'de Siyasi Partiler. c. I, İstanbul 1984.